

Lietuvos įvykiai „The Times“ laikraštyje: politinės ir paveldo komunikacijos ryšys

Ramunė Rubinaitė

Vilniaus universiteto Komunikacijos fakulteto Žurnalistikos institutas
Bernardinų g. 11, LT-01124 Vilnius
Bakalauro studijų programos absolventė
El. paštas: ramune.rubinaite@gmail.com
Tel. numeris +370 685 13838

Straipsnio tikslas¹ – apžvelgti, kokie Lietuvos įvykiai ir kaip buvo pateikiami nacionaliniame britų laikraštyje „The Times“ 1785–1985 m., kaip jų pateikimas keitėsi per 200 metų laikotarpį ir kokią įtaką publikacijų turiniui turėjo laikraščio leidimo kontekstas.

Esminiai žodžiai: „The Times“, Lietuva, politinė komunikacija, skaitmeniniai archyvai, viešojo nuomonė, užsienio politika, žiniasklaida.

Įvadas

„The Times“ – vienas ilgiausiai pasaulio istorijoje leidžiamų laikraščių pirmą kartą buvo išspausdintas 1785 m. Per savo gyvavimo istoriją „The Times“ vertinamas kaip patikimą informaciją teikiantis ir aukštas žurnalistikos normas taikantis leidinys. Laikraštis daugiau nei du šimtmečius išliko vienu didžiausio tiražo Jungtinės Karalystės periodinių leidinių, buvo ir yra aktyvus politinės komunikacijos veiksnys Vakarų pasaulyje.

2003 m. „The Times“ savo internetinėje svetainėje pateikė skenuotus 1785–1985 m. spausdintų laikraščių numerius. Gausioje archyvinėje medžiagoje galima surasti per keturis tūkstančius publikacijų, kuriose minimas Lietuvos vardas. Skaitmeniniai archyvai suteikia galimybę atlikti tyrimą, kokie Lietuvos įvykiai ir kaip buvo interpretuojami „The Times“

¹ Straipsnis parašytas bakalauro baigiamojo darbo pagrindu, remiantis surinktais duomenimis (Darbo vadovas – dr. doc. Andrius Vaišnys; darbas apgintas Vilniaus universiteto Komunikacijos fakultete 2009 m.)

laikraštyje, kada ir kodėl ši interpretacija keitėsi. Pabrėžtina: paminėta 4 tūkstančių publikacijų imtis per du leidimo šimtmečius (1785–1985) nėra tiesiogiai Lietuvos įvykius aprašantys ar analizuojantys pranešimai. Lietuvos vardas dažnai minimas kaimynių valstybių kontekste arba tarptautinių santykių analizėje.

Nuoseklus ilgo istorinio periodo Lietuvos įvykių pateikimas „The Times“ laikraštyje atliekamas pirmą kartą. Tyrimui atlikti naudojami teoriniai *analizės, apibendrinimo, lyginimo ir sintezės* bei empiriniai *istorinių duomenų analizės ir turinio analizės* tyrimo metodai.

XX a. pradžioje JAV pradėta diskutuoti, kokią įtaką žiniasklaida daro užsienio politikai. Tyrėjai vieningai sutinka, jog užsienio politikos žiniasklaida nulemti negali, tačiau daro jai poveikį, nes būtent žiniasklaidos turinys sufleruoja, kurios naujienos yra aktualiausios, kurios problemos opiausios ir kurie įvykiai reikšmingiausi. Masinės informavimo priemonės nenuginčijamai veikia vidaus politiką, o ši daro įtaką ir su užsienio politika susijusiems sprendimams (Malek, 1997). Tai yra viena iš priežasčių, kodėl svarbu tirti, kaip istoriniai įvykiai buvo vaizduojami britų spaudoje. Tai, ką britų valdžios atstovai, Jungtinės karalystės elitas perskaitė „The Times“, galėjo lemti politinius sprendimus.

Kitas veiksnys, kuris taip pat galėjo daryti poveikį Jungtinės Karalystės pozicijai Lietuvos atžvilgiu, yra viešoji nuomonė: kiekviena „The Times“ publikacija apie Lietuvą galėjo turėti tiesioginės arba netiesioginės įtakos tam, kaip Lietuva buvo (galėjo būti) vertinama ir Jungtinėje Karalystėje, ir tarptautinėje arenoje.

Svarbus veiksnys, kurį padės išsiaiškinti Lietuvos įvykių pateikimo „The Times“ laikraštyje tyrimas, yra politinės komunikacijos kaita. Įvertinus pagrindinius informacijos apie Lietuvą šaltinius ir aplinkybes, galima aiškiau suvokti Lietuvos regiono ir Vakarų valstybių komunikacijos raidą. „The Times“ publikacijos iš dalies atspindi ir Jungtinės Karalystės Vyriausybės požiūrį į mūsų regioną istorinių lūžių momentais.

Istorinių dokumentų tyrinėjimas padeda suvokti praeities sąsajas su dabarties problemomis ir ateities galimybėmis. Augant migracijai ir plečiantis politinei, ekonominei bei socialinei tarptautinei komunikacijai, šalies įvaizdis įgauna vis daugiau reikšmės. Dabar Lietuvoje akcentuojama šalies įvaizdžio formavimo politikos svarba, tačiau, norėdami kryptingai jį kurti pasaulyje, pirmiausia turime įsigilinti, kodėl ir koks jis buvo

praesityje – ką akcentavo, ko nežinojo, kaip ir kodėl Lietuvos įvykius interpretavo Vakarų šalių gyventojai.

Rezultatai ir jų aptarimas

Per minėtus du šimtus metų Lietuva išgyveno radikalių pokyčių laikotarpius, kai šalis tai atsirasdavo, tai vėl išnykdavo iš pasaulio žemėlapiu (Kiaupa, 2006). Todėl Lietuvos įvykių atspindėjimas „The Times“ laikraštyje tiriamas archyvinę informaciją (1788 m. balandžio 22 d. – 1985 m. gruodžio 23 d.) suskaidant pagal kertinius Lietuvos raidos etapus, politinę šalies santvarką (I lentelė).

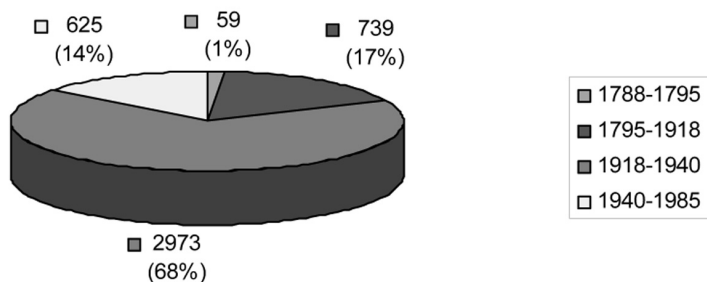
1 lentelė. Lietuvos politinis statusas ir „The Times“ publikacijų kiekis

ME-TAI	LIETUVOS POLITINIS STATUSAS ir esminiai įvykiai	PUBLIKACIJŲ SKAIČIUS
1788–1795	Lietuva – Abiejų Tautų Respublikos narė. Po 1569 m. pasirašytos Liublino Unijos, Lenkijos karalystė ir Lietuvos Didžioji Kunigaikštystė virsta Abiejų Tautų Respublika. 1791-05-03 paskelbiama ATR Konstitucija; federacinė aristokratinė monarchija gyvuoja iki Trečiojo valstybės padalijimo 1795 m.	59
1795–1918	Lietuva Rusijos imperijos sudėtyje ir Vokietijos okupacijos metais. 1795 m. Austrija, Rusija ir Prūsija pasirašo konvenciją dėl Trečiojo Lenkijos ir Lietuvos valstybės padalijimo. Didžiausia po Antrojo padalijimo likusi LDK dalis atitenka Rusijos imperijai. 1915 m., Pirmojo pasaulinio karo metu, Lietuvos teritoriją okupuoja Vokietijos kariuomenė.	739
1918–1940	Nepriklausoma Lietuvos valstybė (Respublika). 1918-02-16 Lietuvos Taryba Vilniuje pasirašo Lietuvos nepriklausomybės aktą, kuriuo skelbia Lietuvos atsiskyrimą nuo visų kitų valstybių. 1920-05-15 Lietuvoje susirenka pirmasis tiesioginiuose rinkimuose išrinktas parlamentas – Steigiamasis Seimas ir paskelbia Nepriklausomybės deklaraciją. Jungtinė Karalystė (JK) pripažįsta Lietuvą <i>de jure</i> 1922-07-13. Lietuva priima pirmą nuolatinę Konstituciją 1922-08-01. Parlamentinė Lietuva išgyvena valstybinį perversmą 1926-12-17 (iki Seimo paleidimo 1927-04-12), 3 teritorinius ultimatumus, Raudonosios armijos okupaciją (1940-06-15).	2973

1940–1985	Lietuvos Tarybų Socialistinė Respublika (SSRS dalis). 1940 Lietuva okupuojama Sovietų Sąjungos kariuomenės ir 1940-08-03 paskelbiama Sovietų Socialistinių Respublikų Sąjungos nare. JAV nepripažįsta šio sprendimo. 1941-1944 m. Lietuvos žemės – Ostlando sudėtyje. Nuo 1944 – antra sovietinė okupacija. 1945 Jaltos susitarimas (SSRS, JAV, D. Britanijos vadovų konferencija) lemia, jog Baltijos valstybės lieka SSRS zonoje. SSRS atnauja Baltijos valstybių sovietizavimą; dalis gyventojų ištremiami į Sibirą. 1985 m. Sovietų Sąjungoje skelbiama „perestrojka“ (deklaruojama „viešumo“ politika).	625

Lietuvos istorijos įvykiai, politinės santvarkos, ryšiai su kaimyninėmis valstybėmis darė įtaką Vakarų pasaulio ir žiniasklaidos suvokimui apie šalį. Iš pateiktos diagramos matyti, jog stiprioji „The Times“ naujienų apie Lietuvą dalis – informacija apie nepriklausomą Baltijos regiono valstybę, su kuria buvo plėtojami politiniai ir ekonominiai santykiai, nes tai buvo žinia ir žurnalistiniu (kūrybiniu), ir politiniu aspektu (žr. 1 paveikslą). Skirstymas palengvins ilgo istorinio periodo tyrimą, padės palyginti šalies įvykių vaizdavimo kaitą laikraštyje ir suprasti šios kaitos priežastis.

1 paveikslas. Publikacijų, kuriose minima Lietuva, skaičius 1788–1985

Lietuvos įvykiai „The Times“ laikraštyje 1788–1795

Informacijos pateikimas

Pirmoji Lietuvos vardą mininti publikacija „The Times“ laikraštyje pasirodė 1788 m. balandžio 22 d., kai Lietuvos Didžioji Kunigaikštystė buvo ATR dalis. Per septynerius metus, iki Trečiojo Respublikos padali-

jimo (1795), „The Times“ išspausdino 59 publikacijas, kuriose minimas Lietuvos vardas. Tačiau retoje iš jų Lietuva yra pagrindinis žinios objektas. Dažniausiai Lietuva pateikiama kaip pavyzdys, išskiriama kaip svarbiausia Lenkijos provincija arba minima kontekste, analizuojant tarptautinius santykius.

Žinios apie Lietuvą spausdintos užsienio naujienų skiltyse arba trumpų žinių skyreliuose. Dažniausiai pateikiama tik glausta kelių sakinių informacija. Publikacijų antraštės nėra informatyvios, jos tik nurodo geografinę sritį (šalies ar miesto pavadinimą), apie kurią rašoma. Per šį laikotarpį nei vienos publikacijos pavadinime nebuvo pavartoti žodžiai *Lietuva*, *lietuviai*. Pavadinimuose dominuoja žodžiai *Lenkija*, *Varšuva*, *Lenkijos reikalai* arba pranešimai, kuriuose minimas Lietuvos vardas, apskritai neturi pavadinimų.

Šiuo laikotarpiu „The Times“ publikacijų informacijos šaltiniai buvo nurodomi retai. Kartais pranešama, jog naujiena gauta paštu iš kitų šalių spaudos, tačiau tokie nurodymai nėra dažnai, rašomi tik tuomet, kai norima pabrėžti žinios naujumą ar patikimumą. Kur kas dažniau publikacijos pradedamos žodžiais: *sakoma, kad...* Kas ką sako ir kiek galima tuo pasitikėti – neinformuojama. Beveik visų „The Times“ pateiktų žinių, kuriose minimas Lietuvos vardas, pirminis informacijos šaltinis buvo Varšuva (žinios pasiekdavo Vienos ar Berlyno spauda, o šiuose miestuose leidžiamų laikraščių kopijos keliaudavo į „The Times“ redakciją). Tai įrodo, jog Lenkija buvo geriau išplėtojusi komunikaciją su Vakarų Europos šalimis ir galėjo daryti įtaką Lietuvos įvaizdžio formavimui.

Kalbant apie informacijos operatyvumą, žinios vėluodavo apie mėnesį, kartais ir ilgiau. Laikraštyje beveik visuomet nurodoma, kada žinia buvo gauta.

Turinio apžvalga

„The Times“ užsienio naujienų skyreliuose glaustai pateikė esminius Lietuvos ir Lenkijos politinius įvykius bei valstybės vaidmenį tarptautinėje arenoje (pavyzdžiui, Konstitucijos priėmimas 1791 m. gegužės 3 d.; ATR karai su Rusija; Tado Kosciuškos sukilimas; t.t.). Nors visose nagrinėtose publikacijose minimas Lietuvos vardas ir tai rodo, kad šaliai jau suteikiamas tam tikras vaidmuo, Lietuvos reikšmė „The Times“ laikraš-

tyje ATR gyvavimo metais buvo nenuginčijamai menkesnė nei Lenkijos. Nepaisant to, jog Abiejų Tautų Respublikoje tiek Lietuva, tiek Lenkija išsaugojo valstybių titulus ir bendrai vykdė užsienio politiką, „The Times“ publikacijose Lietuvos funkcija labiau panašėjo į stipriausios Lenkijos karalystės provinciją. Tai galima pastebėti ir iš vartojamo valstybės pavadinimo skirtingose „The Times“ publikacijose. Šalia pavadinimų *Konfederacija* ar *Respublika* kur kas dažniau vyrauja paprastas ir trumpas pavadinimas *Lenkija* ar *Lenkijos valstybė*, net kai kalbama apie abiem šalims vienodai aktualius reikalus (pavyzdžiui, išsivadavimą iš Rusijos įtakos ar ATR padalijimą).

Kalbant apie ATR gyventojus, „The Times“ publikacijose nevartojama sąvoka *lietuviai*. Lietuva minima kaip žemių pavadinimas, o šiose žemėse gyvenantys žmonės kelis kartus yra pavadinti *Lietuvos gyventojais* arba tiesiogiai įvardijami *lenkais*. Lietuvoje gyvenantys žmonės netraktuojami kaip atskira tauta. Kai rašoma apie bendrus reikalus, bendrą ATR kariuomenę, bendrus produktus, visuomet vartojami žodžiai *lenkiškas*, *lenkų*.

Nuo 1792 m. daugiausia „The Times“ rašė apie ATR ir Rusijos konfliktus. 1793 m. sausio 23 d. Prūsijos karalius Frydrichas Vilhelmas II ir Rusijos imperatorė Jekaterina II pasirašė sutartį dėl antrojo Respublikos padalijimo. „The Times“ laikraštyje glaustai apie tai informuojanti žinia pasirodė po kelių mėnesių – balandžio 27 d. *Gdansko ir Torūnės miestai prijungiami prie Vakarų Prūsijos – atskelta Didžiosios Lenkijos provincija sukurs atskirą sritį, pavadinimu „Pietų Prūsija“. Jie dabar užsiėmę demarkacijos ribų žymėjimu*². Tik tokia trumpa žinutė „The Times“ skaitytojams buvo pateikta apie Antrąjį ATR padalijimą.

Po padalijimo naujienos apie Lietuvą trumpėjo ir retėjo – pasirodydavo kartą per mėnesį arba kas antrą mėnesį. Imtis keitėsi prasidėjus Tado Kosciuškos sukilimui.

1794 m. gegužės 6 d. numeryje pranešama, jog generolas T. Kosciška kartu su dideliu valstiečių būriu užėmė Varšuvoje valdžią ir išžudė dau-

² Petersburgh, March 26, *The Times*, 1793 m. balandžio 27 d. [*The cities of Dantzic and Thorn are to be united to West Prussia: the dismembered province of Great Poland are to form a separate department, under the name of "Southern Prussia". They are now busied in drawing the lines of demarkation*].

gybę žmonių, pavaldžių rusų valdžiai³. Apie Varšuvoje vykstančius neramumus, degančius namus ir T. Kosciuškos reikalavimus „The Times“ pasirodydavo maždaug trys-keturios didesnės apimties žinutės per mėnesį. 1794 m. birželio 30 d. numeryje rašoma, jog ir Lietuvos gyventojai pripažino T. Kosciušką tautos vadu⁴. Tačiau jau kitos dienos publikacijoje aprašoma nuožmi rusų kareivių kova su lenkais⁵. Dar po kelių glaustų pranešimų, 1795 m. rugsėjo 2 d. buvo išspausdinta publikacija, informuojanti, kad Lenkiją pasidalins trys jėgos. Publikacijoje išvardijamos ATR žemės, kurios atitenka Austrijai, kurios Prūsijai ir kurios – Rusijai. Lietuva minima šalia Voluinės ir Podolės kaip Rusijos grobis⁶. Pranešimo pabaigoje informuojama, jog valstybę pasidalijusios jėgos kasmet Lenkijos karaliui skirs paramą pagal joms atitekusią teritorijų dydį. Tik tokią glaustą informaciją „The Times“ pateikė apie vienos didžiausių tuometinių Europos valstybių Trečiąją padalijimą, ištrynusį valstybę iš pasaulio žemėlapiro.

2 lentelė. Svarbiausių Lietuvos istorijos įvykių paminėjimas „The Times“ laikraštyje 1788–1795

ĮVYKIS	PAMINĖTAS
Ketverių metų Seimas (1788–1792)	X
1791 m. Gegužės 3 d. Konstitucija (1791)	X
Targovicos konfederacija (1792)	X
Antrasis Lietuvos ir Lenkijos padalijimas (1793)	X
Tado Kosciuškos sukilimas (1794)	X
Trečiasis Lietuvos ir Lenkijos padalijimas (1795)	X

Apibendrinant šį septynerių metų laikotarpį, akivaizdu, jog ATR „The Times“ įdomi buvo tuomet, kai šalyje vyko karai, sukilimai ar buvo priimami reikšmingi politiniai sprendimai (žr. 2 lentelę). Tačiau „The

³ Counter Revolution in Poland, *The Times*, 1794 m. gegužės 6 d. [*General Kosciusko <...> appeared before Warsaw, and soon after took possession of the town, putting to death a great number of persons who had shown their attachment to the Russian interest*].

⁴ Affairs of Poland, *The Times*, 1794 m. birželio 30 d. [*All the inhabitants in Lithuania have <...> acknowledged Kosciusko as the Chief of the Nation*].

⁵ Court Circular, *The Times*, 1794 m. liepos 1 d.

⁶ *The Times*, 1795 m. rugsėjo 2 d. [*Russia is to retain all Volynia, Podolia, and Lithuania*].

Times“ neanalizavo ir neišreiškė jokios pozicijos dėl įvykių, vykusių šiame regione. Antrojo ATR padalijimo laikraštis neįvertino kaip svarbaus įvykio. Stebėtina, bet net Trečiasis padalijimas, visiškai sunaikinęs vieną didžiausių tuometinių Europos valstybių, nerado atgarsių „The Times“. Buvo išspausdinta tik glausta informacija, išdėstanti pokyčius Europos žemėlapyje.

Akivaizdu ir tai, jog Lietuva vakariečiams nebuvo matoma kaip lygiavertis Lenkijos partneris⁷. Nors Lietuvos vardas ir minimas, tačiau Lenkijos vaidmuo nenuginčijamai svarbesnis Vakarų valstybių akyse. Tai galima iliustruoti palyginimu, jog ATR gyvavimo laikotarpiu „The Times“ laikraštyje Lenkijos vardas pasirodė 1061 kartą, o Lietuvos – 59. Geriau plėtojama Lenkijos atstovų komunikacija su Vakarų šalimis sukūrė Lenkijos kaip daug stipresnės ATR dalies portretą.

Lietuvos įvykiai „The Times“ laikraštyje 1795–1918 metais

Informacijos pateikimas

1795–1918 m. „The Times“ laikraštis išspausdino 739 publikacijas, kuriose minimas Lietuvos vardas. Nors tokios publikacijos dažnėjo, šalies reikšmė jose nedidėjo – daugiausia Lietuva buvo minima tik kaip geografinės teritorijos pavadinimas trumpuose informaciniuose pranešimuose.

Naujienų apie Lietuvą dažnumą lėmė politinių įvykių šioje teritorijoje raida. Kartais visus metus publikacijų apie Lietuvą nepasirodydavo (pavyzdžiui, nuo 1807 m. rugpjūčio iki 1812 m. birželio pasirodė tik trys Lietuvos vardą mininčios publikacijos). Vykstant reikšmingesniems įvykiams, pavyzdžiui, sukilimams, viename „The Times“ numeryje galima aptikti kelias žinutes, kuriose minimas Lietuvos vardas (pavyzdžiui, 1831 m. sausio 22 d. numeryje išspausdinti keli pranešimai apie Lietuvą).

Nuo XIX a. vidurio „The Times“ vis dažniau nurodydavo informacijos šaltinius: iš kurios valstybės laikraščio informacija išversta (buvo nurodomas ir leidinio pavadinimas, pavyzdžiui, *Berlin Gazette*; *Revue Deux Mondes*; *Osi-Deutsch Zeitung*; t.t.), kurioje valstybėje dirbantis „The Ti-

⁷ Tai galima įžvelgti ir Norman Deivis istorijos kūriniuose, plg.: Dievo žaistas/Lenkijos istorija. Lietuvos rašytojų sąjunga, 2008. T. I. 637 p.

mes“ korespondentas rašė (pavyzdžiui, *Iš mūsų korespondento Prūsijoje; Iš mūsų korespondento Berlyne*; t.t.) ar iš kokio šaltinio informacija gauta (pavyzdžiui, *Reuters telegramos; Privati korespondencija*; t.t.). Spausdinti ir tiesiogiai „The Times“ redaktoriui atsiųsti laišškai.

Turinio apžvalga

1795 m. rugsėjo 2 d. išspausdinus pranešimą apie trečiąją ATR padalijimą, kita publikacija, mininti Lietuvos vardą, pasirodė po pusės metų – 1796 m. kovo 19 d. Užsienio naujienų skyrelyje rašoma: *Vakar ryte atkeliavo laiškas iš Hamburgo. Svarbių žinių jame nėra. <...> Laiške buvo du valstybiniai dokumentai; vienas – Livonijos, Kuršo ir Žemgalių žemių perdavimo Rusijos imperatorei aktas; kitas – visiškas ir neabejotinas Lietuvos kunigaikštystės susivienijimas su Rusija*⁸. Taip pateikta informacija tiesiogiai įrodo, koks menkavertis įvykis Lietuvos žemių inkorporavimas į Rusijos imperiją atrodė „The Times“ laikraščio rengėjams.

Nors Lietuvos vardas 1795–1918 m. neišnyko iš „The Times“, tačiau į Lietuvą nebuvo žiūrima kaip į valstybę, padalintą ir prievarta inkorporuotą į Rusijos imperiją. Lietuva buvo tiesiog žemės pavadinimas, teritorija. Svarbi tiek, kiek reikšminga Rusijos karinėje politikoje (pranešama, kokio dydžio rusų kariuomenė yra Lietuvoje, kiek karių atsiųsta į Vilnių, kur įsikūrusios Rusijos kariuomenės stovyklos, t.t.). Lietuva, neįvertinta kaip valstybė dar ATR gyvavimo laikotarpiu, Rusijos imperijos sudėtyje ir toliau buvo suvokiama kaip Lenkijos žemių dalis, įjungta į Rusijos platybes.

Daugiau dėmesio laikraštis skyrė 1830–1831 m. sukilimui. Šiuo laikotarpiu „The Times“ išspausdino per šimtą publikacijų, mininčių Lietuvos vardą. Glaustas kelių sakinių žinutes pamažu keitė vis išsamesnė informacija, kurioje palygintos kariaujančių pusių jėgos, pranešama apie karinius manevrus, generolus, laimėtus ir pralaimėtus mūšius. Pasirodė žinių ir apie rusų valdžios pažeidinėjamas žmonių teises, asmeninių ir spaudos laisvių suvaržymus, gyventojų trėmimus į Rusijos gūdumas ir kitas represijas. Tačiau šis sukilimas visuomet įvardijamas kaip *lenkų sukilimas* arba *sukilimas Lenkijoje*, niekuomet nepavadintas *Lietuvos* (= ir

⁸ London, March 19, *The Times*, 1796 m. kovo 19 d. [*Yesterday morning arrived a Mail from Hamburgh. It brings no news of importance. <...> The Mail brings over two State Papers; the one an act of cession of Livonia, Courland, and Semigallia, to the Empress of Russia; the other on the total and definite union of the Duchy of Lithuania to Russia*].

THE POLISH INSURRECTION.

(FROM OUR SPECIAL CORRESPONDENT.)

MOSCOW, JAN. 8.

The news received here from Poland gives but little idea of the exact state of the Polish insurrection. In Lithuania, now that Mackiewicz's band is destroyed and Mackiewicz himself hanged, there can scarcely be much further resistance to the legitimate Government of the country, which in all the disturbed districts has exiled or imprisoned the landed proprietors, taxed the estates more than they can bear, made roads through the great woods, and cut down or burnt the smaller ones.

The Lithuanian insurrection appears now to have been a mistake from beginning to end. Nobody desired it, and it is even difficult to determine who the insurgents really were. Not the nobility; for we read every day of fresh addresses having been presented in which the nobility of this or that district in Lithuania condemn the insurrection as a movement got up only by a few misguided and perverse men. Not the peasants; for except in the Catholic districts, where the priests are men of some cultivation, and, apart from their religious authority, have a natural influence as teachers which the Russian "orthodox" priests, knowing nothing themselves, cannot be expected to exercise; except in the Catholic districts of the Wilna and Kovno Governments the peasants have been either completely passive or have allowed themselves to be armed against their masters. Almost the only positive outrages on the part of the peasantry in Lithuania appear, it is true, to have been those committed at the very beginning of the insurrection by the Russian sectarians (*raskolniki*), whose ancestors, after being driven out of Russia, had been hospitably received in Poland. But, as a general rule, the peasantry in Lithuania, as in all other parts of Poland, except the Grand Duchy of Posen (where the serf of former times has long been a landed proprietor), are too degraded to have any notion of patriotism, and they can, if necessary, be raised up against the actual owners of the soil as easily as in Russia itself. In Russia previous to the Emancipation Act

on the occasion. The Russians, under General Czongery, coming up from several points and in great force to attack the insurgent band, Bossak led his men across a river. Chmelinski, attended by one aide-de-camp, waited behind to see the rearguard safely over the bridge, and the last of the cavalry were just crossing, when the Cossacks and dragoons composing the advanced guard of the Russians made their appearance. The two Polish officers drew their revolvers and fired; but the Russians firing at the same time, the aide-de-camp's horse was brought down, and Chmelinski received a wound in the head. The rest of the story is not likely to be true. The dragoons, we are told, having made a rush at the chief of the staff, and having seized him, he exclaimed, "Do not kill me, I am Chmelinski."

It is not at all improbable that the wound Chmelinski received in the head was from his own hand. The Russians would have endeavoured to take him alive, in order to have the pleasure of hanging him, and he knew the fate that inevitably awaited him if alive he fell into the power of his enemies. Thus Czachowski shot himself when escape from the Russians had become impossible, —which did not prevent a Russian officer from claiming the merit of having administered to him his death-wound.

According to the Russian newspapers, Chmelinski was concerned in the attempt made upon the life of the Grand Duke Constantine immediately after his arrival in Warsaw. The person least guilty in that shameful affair was the half-witted fanatic who actually fired the shot; but, according to Polish accounts, it was not Chmelinski, the chief of insurgents, but some relation of his who prompted the act of which the well calculated political effect was to render impossible the work of conciliation undertaken by the Russian Government (at least a couple of years after the proper time), and to leave the extreme party—the party bent upon insurrection at all hazards—face to face with Russian repression. Chmelinski, like so many of the Poles who have served in the Russian

Lietuvos) sukilimu. Tik pranešama, jog ir Lietuvos žemės prisijungė prie maišto. Beveik visuomet, kai buvo rašoma apie sukilimą Lietuvoje, buvo minimos ir kitos žemės (pavyzdžiui, *Žemaitijoje ir Lietuvoje vyksta maištas nuo kovo 29 dienos*⁹; *Pasak vokiečių ir prancūzų laikraščių, panašu, kad lenkų sukilimas plinta Lietuvoje ir Voluinėje*¹⁰). Tai dar kartą patvirtina,

⁹ Polish War, *The Times*, 1831 m. balandžio 22 d. [*Samogitia and Lithuania have been in a state of revolt since 29th of March*].

¹⁰ *The Times*, 1831 m. balandžio 26 d. [*By the French and German papers it appears that the Polish insurrection continues to spread into Lithuania and Volhynia*].

kad Lietuvos vardas buvo vartojamas ne kaip buvusios valstybės, bet kaip teritorijos dalies pavadinimas.

1831 m. birželio 13 d. „The Times“ numeryje pasirodė pirmoji publikacija, kurios pavadinime paminėta sąvoka „*lietuviai*“: *Vyriausiojo generolo atsišaukimas į lietuvius*¹¹. Tai buvo lenkų generolo kreipimasis į buvusių ATR žemių gyventojus. Tačiau vertinant generolo kalbos turinį, galima prisiminti patarlę: nespręsk apie knygą iš jos viršelio. Nors pavadinime ir puikuojami lietuvių tautos vardas, lenkų generolo kreipimasis pradedamas žodžiu *tautiečiai* ir jis tiesiogiai Lietuvos, Voluinės bei Podolės žemių gyventojus vadina *lenkais*¹².

1834 m. spalio 16 d. laikraštyje aprašoma mokslo sistema Rusijos imperijos pavergtose žemėse: *Daug laiko skiriama Rusijos istorijos mokymuisi iš Karamzino*¹³ knygų. *Žinoma, Lenkijos istorija nėra minima, išskyrus nesėkmingus laikotarpius, kurių metu Rusijos pretenzijos dėl unijos įsigalėjo. <...> Kalbant apie lenkų tautybę, apie ją nebemokoma ir net mintis apie tai laikoma nusikaltimu. Vis griežtėjančios priemonės yra pasitelkiamos bausti tiems, kurie ją skatina. <...> Rusų valdžiai nepatinka net menkiausias priminimas, kas buvo lenkai*¹⁴. Nors panaši politika buvo vykdoma ir Lietuvoje, tačiau atskirai lietuvių kaip engiamos tautos „The Times“ neaprašė. Taigi Lietuvos krašto problemas „The Times“ pateikė per Lenkijos, lenkų bajoro, lenkų šaltinio prizmę. Laikraštis atspindėjo skirtingus gyvenimo rusų valdžios priespaudoje bruožus, bet Lietuva nebuvo išskiriama kaip pagrindinis straipsnio objektas (pavyzdžiui, Vilniaus akademijos

¹¹ Brussels and German Papers, *The Times*, 1831 m. birželio 13 d. [*Proclamation of the General-in-Chief to the Lithuanians*].

¹² *The Times*, 1831 m. birželio 13 d. [*Countrymen, – The Polish army enters your territory. Children of the same country, Poles, unite yourself to us. <...> To arms, my brethren, to arms! It is to you I address myself, inhabitants of Lithuania, Volhynia, Podolia, under the protection of God*].

¹³ Nikolajus Michailovičius Karamzinas (1766-1826 m.) – rusų istorikas ir rašytojas, parašęs Rusijos istoriją.

¹⁴ Poland, *The Times*, 1833 m. spalio 16 d. [*Much time is to be devoted to learning the history of Russia, from Karamzin's book. The history of Poland, of course is not to be mentioned, expect at those of its unfortunate epochs, in which the claims of Russia to her union with the empire can apparently be established. <...> As for the Polish nationality, it is no more taught of and the very idea of it is held criminal. Even retrogressive steps are taking for punishing those, who have been zealous in promoting it. <...> The Russian Government dislikes the least remembrance of whatever was Polish*].

uždarymas laikraštyje nebuvo paminėtas). Publikacijoje apie mokslo sistemą pripažįstama, jog *kas vyksta Lietuvoje ir Voluinėje, mes žinome taip mažai, lyg kinų siena mus skirtų nuo šių provincijų*¹⁵. Šios publikacijos autorius nenurodomas, tačiau pranešama, kad informacija gauta iš tuometinio rytų Prūsijos miesto Gilgenburgo¹⁶. Nevykstant informacijos mainams, Lietuva „The Times“ skaitytojams tapo *terra incognita*.

Tarpsukiliminiu laikotarpiu (1831–1863) Lietuvos vardas „The Times“ dažniausiai šmėkšteldavo mažesnės reikšmės žinių kontekste – paminėta kaip žemė, per kurią vyksta susisiekimai ir prekyba, ar sritis, iš kurios kilęs vienas ar kitas asmuo. Publikacijos dažnėjo prasidėjus 1863–1864 m. sukilimui. Šiais metais „The Times“ išspausdino per 150 Lietuvos vardą mininčių informacinių pranešimų. Tiesa, panašiai kaip ir 1830–1831 m. sukilimo metu, Lietuva vėl liko Lenkijos šešėlyje. *Lenkų sukilimas pasklido Lietuvoje*¹⁷, pranešė „The Times“ 1863 m. kovo 2 d.

Kalbant apie sankcijas sukilimą numalšinusi, svarbu pabrėžti, jog net viena skaudžiausių Lietuvą ištikusių bausmių – spaudos lotyniškais rašmenimis draudimas – „The Times“ laikraštyje paminėtas nebuvo (kaip ir jos atgavimas 1904 m.). „The Times“ nepastebėjo ir dar vieno svarbaus Lietuvos istorijos įvykio – Didžiojo Vilniaus Seimo, vykusio 1905 m. gruodžio 4–5 d., kurio metu buvo suformuotas Lietuvos autonomijos reikalavimas. Laikraštis teikė žinių apie Lenkijos įvykius, ten besikuriančias partijas ir joms priklausančius leidinius. Lietuvos vardas pasirodydavo tik aprašant valstiečių neramumus, žydu padėtį ar svarstyamus dėl galimos Lietuvos ir Lenkijos sąjungos.

Pirmojo pasaulinio karo metais daugybėje publikacijų buvo svarstoma Lenkijos, ir tik šalia kitų *provincijų* kaip kad Lietuvos, ateitis. Laikraštis rašė, jog regionas kelia daug diskusijų Rusijos ir Vokietijos santykiuose: ar Lenkija ir Lietuva turi susijungti ir sukurti nepriklausomą valstybę, ar jos turėtų likti Vokietijos globoje, ar atitekti Rusijai, ar įkurti savarankiškas valstybes.

1918 m. sausio 7 d. „The Times“ paskelbė publikaciją su tuometinio

¹⁵ Poland, *The Times*, 1833 m. spalio 16 d. [*what in Lithuania and Volhynia is going we know as little of as if a Chinese wall separate us from those provinces*].

¹⁶ Dabartinis Gilgės miestas šiaurės Lenkijoje.

¹⁷ The Polish Insurrection, *The Times*, 1863 m. kovo 2 d. [*Polish revolution spread in Lithuania*].

3 lentelė. Svarbiausių Lietuvos istorijos įvykių paminėjimas „The Times“ laikraštyje 1795–1918

ĮVYKIS	PAMI- NĖTAS	NEPAMI- NĖTAS
Užnemunė Varšuvos kunigaikštystės sudėtyje (1807–1815)		X
Napoleono žygis (1812)	X	
Sukilimas prieš caro valdžią (1830–1831)	X	
Vilniaus universiteto uždarymas (1832)		X
Baudžiovos panaikinimas (1861)		X
Sukilimas prieš caro valdžią (1863–1864)	X	
Spaudos lietuviškais rašmenimis draudimo pradžia (1864)		X
<i>Aušros</i> leidimas (1883–1886)		X
<i>Varpo</i> leidimas (1889–1905)		X
Kražių skerdynės (1893)	X	
Panaikintas lietuviškos spaudos draudimas (1904)		X
Didysis Vilniaus Seimas (1905)		X
Vokietijos okupacija (1915)	X	
Pareiškimas dėl atsiskyrimo nuo Rusijos ir draugystės su Vokietija (1917)		X
Nepriklausomybės akto paskelbimas (1918)		X

Jungtinės Karalystės Ministro Pirmininko Lloyd George pozicija, kurioje išsakoma parama Lenkijos valstybės nepriklausomybės atkūrimui: *Jungtinė Karalystė nori matyti nepriklausomą Lenkiją, susidedančią iš visų tikrų lenkiškų dalių, kurios nori būti jos dalimis*¹⁸. Kaip ir „The Times“ laikraštyje, taip ir britų užsienio politikoje, Lietuva dar liko Lenkijos šešėlyje ar numatomoje jos sudėtyje. Atskirai valstybės padėtis aptarta nebuvo. Tautos atspindėjimas spaudoje ir jos traktavimas Jungtinės Karalystės užsienio politikoje sutapo.

Apibendrinant šį šimtmetį, pasakytina, jog „The Times“ laikraštis informuodavo apie svarbiausius įvykius Lietuvos regione (žr. 3 lentelę), ta-

¹⁸ British War Aims, *The Times*, 1918 m. sausio 7 d. [What We Are Fighting for: <...> an independent Poland, comprising all those genuinely Polish elements who desire to form part of it].

čiau Lietuva nebuvo išskiriama kaip nukentėjusi valstybė ar savarankiška tauta. Lietuvos vardas pasirodydavo viename ar kitame kontekste kaip žemės pavadinimas – dažniausiai kaip Lenkijos, kartais kaip Rusijos provincijos. Nors daugiau nei šimtmetį Lietuva buvo Rusijos imperijos dalimi, tačiau „The Times“ laikraštyje ji labiau tapatinta su Lenkija, o lietuvių tauta – su lenkais. Jokios naujienos iš informacijos šaltinių Lietuvoje „The Times“ redakcijos nepasiekdavo. Komunikacija nebuvo plėtojama ir Lietuva nebuvo suvokiama kaip atskiras politinis objektas.

Lietuvos įvykiai „The Times“ laikraštyje 1918–1940 metais

Informacijos pateikimas

Per dvidešimt dvejus nepriklausomybės metus Lietuvos vardas „The Times“ laikraštyje pasirodė 2973 kartus. Vien per pirmuosius ketverius metus nuo Nepriklausomybės akto paskelbimo „The Times“ išspausdino beveik tiek pat Lietuvos vardą mininčių publikacijų, kiek per šimtmetį iki Lietuvai atgaunant nepriklausomybę. Tai rodo, jog šalies vaidmuo, žinomumas Vakarų Europoje keitėsi. Lietuva pagaliau pradėta suvokti kaip savarankiškas politinis subjektas.

1918–1940 m. „The Times“ publikacijose Lietuva vis dažniau tapo pagrindiniu naujienos objektu. Akivaizdžiai atsiskleidžia ir Lietuvos politinės komunikacijos kaita. Vis daugiau publikuojamų naujienų buvo atsiųstos iš Vilniaus (iki Vilniaus okupacijos 1920 m.), Kauno. Informaciją teikė Lietuvos spaudos biuras, Telegramų agentūra. Tai patvirtina, kad naujai susikūrusios institucijos padėjo Lietuvai plėtoti tarptautinę komunikaciją ir leido išsamiau informuoti pasaulį apie šalies įvykius, tautos gyvenimą, politinius valstybės siekius.

Lietuvos nepriklausomybės laikotarpiu „The Times“ tapo polemikos lauku. Valstybės atstovai siųsdavo „The Times“ redaktoriui laiškus, išdėstydami savo tikslus ir dažnai sulaukdavo oponentų atsako. Pavyzdžiui, 1920 m. spalio 12 d. Lietuvos diplomatas kreipėsi į „The Times“ redaktorių, pranešdamas apie Lenkijos agresiją Lietuvos atžvilgiu: *Lenkai pažeidė paliaubas ir po kelių dienų aršios kovos okupavo Vilnių. Jie Vilniuje įkūrė lenkų valdžią. <...> Šios, vadinamosios Vyriausybės tikslas yra padė-*

ti Varšuvos vyriausybei išvengti problemų su Tautų Sąjunga ir Sąjungininkais, neatsisakant aneksinės ir imperialistinės politikos. Galutinis tikslas yra Lietuvos nepriklausomybės sunaikinimas ir jos aneksija¹⁹. Laišką pasirašė Alfredas Tiškevičius, Lietuvos pasiuntinybės diplomatas. Jau kitą dieną buvo išspausdintas kitas „The Times“ redaktoriui siųstas laiškas, pasirašytas Lenkijos vyriausybės diplomato J. Ciechanovskio. Laiške teigiama, kad *Lenkijos vyriausybė nepalaiko savavališkų generolo Želigovskio ir jo divizijos veiksmų*²⁰. Staigi oponuojančios pusės reakcija patvirtina „The Times“ įtaką ir politinių jėgų siekį formuoti viešąją nuomonę, pasitelkiant žiniasklaidą kaip įtaigų politinės komunikacijos veiksni. „The Times“ išspausdino keletą panašių vienas kitam prieštaraujančių Lenkijos ir Lietuvos atstovų laiškų. Įtakinga Vakarų spauda buvo vertinama kaip įrankis politinėje kovoje. Lietuva plėtojo komunikaciją su Vakarų valstybėmis ir spauda buvo viena iš galimybių viešai slebti problemas bei formuoti sau palankią viešąją nuomonę.

Ne visos naujienų telegramos apie Lietuvą buvo siunčiamos į „The Times“ redakciją – didžiąją jų dalį laikraštis gaudavo iš Varšuvos, Rygos ir kitų Europos miestų leidinių bei ten dirbančių „The Times“ korespondentų. Iki nepriklausomybės paskelbimo daugiausiai informacijos apie Lietuvą „The Times“ gaudavo iš Varšuvos, tuo tarpu 1918–1940 m. pagrindiniu informacijos šaltiniu tapo Ryga (kur leidinys turėjo savo korespondentą). Taigi iš kitos valstybės siunčiamos žinios taip pat galėjo turėti įtakos Lietuvos įvykių suvokimui ir pateikimui.

Naujienų pavadinimai po truputį tapo informatyvesni, ne tik nurodantys publikacijos temą, naujienos esmę. Vis dažniau publikacijų pavadinimuose buvo minimas Lietuvos vardas (pavyzdžiui: *Lenkų ir lietuvių kova; Pasikėsinimas nužudyti Lietuvos premjerą*; t.t.). Publikacijų apimtį galima skirti į 2 dalis: daugiausiai naujienų pasirodydavo kelių sakinių

¹⁹ Poland and Lithuania, *The Times*, 1920 spalio 12 d. [*the Poles broke the armistice and occupied Vilna after two days severe fighting. They have set up a Polish government in Vilna. <...> The aim of this so-called Government is to avoid trouble to the Warsaw Government with the League of Nations and the Allies, without renouncing the continuation of its annexationist and imperialistic policy. The final object is the crushing of Lithuanian's independence, and its annexation*].

²⁰ Poland and Lithuania, *The Times*, 1920 spalio 13 d. [*The Polish Government do not countenance the wilful action of General Zeligowski and his division*].

informacinėse žinutėse užsienio naujienų arba trumpų žinių skyreliuose, kita dalis – publikacijos, išsamiau analizuojančios Lietuvos įvykius. Tai ir Lietuvos atstovų „The Times“ redaktoriui siųsti laišškai, ir Rygos ar Varšuvos korespondentų apžvalgos, ir iš kitų valstybių spaudos išverstos publikacijos. Kartais ir prie išsamesnių įvykių informacijos šaltiniai nebūdavo nurodyti. Pavyzdžiui, 1925 m. vasario 10 d. „The Times“ visą puslapį skyrė publikacijai pavadinimu *Lietuvos Respublika*. Publikacijoje aprašomas Lietuvos plotas, gyventojų skaičius, valiuta, didieji miestai, istoriniai faktai, žmonių veikla, šalies prekybiniai ryšiai su kitomis valstybėmis, t.t. Tai didžiausia iki šiol Lietuvai skirta „The Times“ laikraščio erdvė, skaitytojams sukurianti išsamų vaizdą apie šalį. Tačiau šios publikacijos autorius nebuvo nurodytas.

Turinio apžvalga

Jau skaitant pirmųjų nepriklausomybės metų publikacijas britų dienraštyje juntamas skirtumas tarp to, kaip Lietuva buvo pateikiama laikraštyje anksčiau ir kaip pradėta suprasti *dabar*. Iš mažos provincijos Lietuva tampa atkaklia tauta, ginančia savo teritoriją nuo Vokietijos, Sovietų Rusijos (Sajungos), Lenkijos grobikiškų siekių, puikiai tvarkančia savo ekonomiką, vidaus politikos reikalus ir sėkmingai plėtojančia tarptautinius santykius. Nors jai neskiriama tiek dėmesio, kiek didesnėms kaimynėms (pavyzdžiui, Lenkijai), tačiau jau pirmieji Lietuvos nepriklausomybės metai sukūrė savarankiškos tautos ir valstybės paveikslą. Galima sakyti, Lietuva atgimė ir „The Times“ laikraštyje.

Po Nepriklausomybės akto paskelbimo Lietuva buvo Vokietijos įtakos zonoje ir jokia publikacija, mininti Vasario 16 d. priimtą Nutarimą, laikraštyje nepasirodė. Lietuva, kaip ir Lenkija, Latvija, Estija, Ukraina bei Suomija, buvo įvardijamos nepriklausomybės siekiančiomis tautomis, bet dar netraktuojamos kaip savarankiški politiniai subjektai. Nors nepriklausomybės siekiančios šalys buvo minimos dažnai, tačiau tokių publikacijų pirminis tikslas – Vokietijos ir Rusijos santykių nagrinėjimas, o laisvės siekiančios tautos buvo jų santykių reiškimosi erdvė. Nors dėl šių tautų ateities vyravo skirtingi spėjimai, laimėjimu galima vadinti vien tai, kad jos pradėtos suvokti kaip atskiri politiniai subjektai.

1918 m. balandžio 22 d. numeryje informuojama, kad *Amerikos lietuviai, kurių yra apie milijonas, išleido pareiškimą, protestuojantį prieš Vokietijos planus padaryti taip, kad atrodytų, jog Lietuva nori būti germaniškų imperijų nuosavybė*²¹. Tai svarbus momentas, patvirtinantis, jog lietuvių bendruomenė JAV plėtojo politinę komunikaciją ir skatino pasaulį matyti lietuvių tautos siekius. Užsienyje gyvenantys lietuviai stengėsi užpildyti ryšių tarp Lietuvos ir Vakarų valstybių spragas. 1918 m. rugsėjo 7 d. „The Times“ korespondento Niujorke siųstos žinios informavo apie Ruzvelto kalbą, kurioje teigiama, kad *Lietuvai, Livonijai ir Suomijai turi būti garantuota jų laisvė ir jokia buvusios Rusijos imperijos dalis neturi vilkti Vokietijos jungo*²². Amerikos lietuvių balsas sutapo su JAV prezidento balsu. JAV palaikė Lietuvos nepriklausomybės siekį ir tai buvo aprašyta laikraštyje „The Times“.

Lietuvos santykių su Lenkija pateikimas

1918–1940 m., aprašydamas Lietuvos įvykius, „The Times“ laikraštis daugiausia dėmesio skyrė nesutarimams su Lenkija. Šiuo laikotarpiu pirmą kartą laikraštyje atsiskleidė skirtingi Lietuvos ir Lenkijos interesai, jos suvoktos kaip skirtingos tautos su skirtingomis politinėmis ambicijomis. Iš Lenkijos *apendikso* Lietuva „The Times“ laikraštyje virto Lenkijos oponente.

1920 m. liepos 8 d. numeryje informuojama, kad Lenkijos vyriausybė pripažino Lietuvos nepriklausomybę. Tačiau po savaitės pasirodė kita žinia: *Pranešimuose, kurie pasiekė Londoną iš Lietuvos, teigiama, kad prasi-dėjo kova tarp lietuvių ir lenkų*²³. 1920 m. spalio 13 d. numeryje informuojama, kad Vilnių okupavo generolas Lucijanas Želigovskis, o 1920 m. balandžio 25 d. pranešama, kad Vilnių valdo *Nepriklausoma Lenkų vyriaus-*

²¹ Imperial and Foreign News Items, *The Times*, 1918 m. balandžio 22 d. [*Lithuanians of America, who number about 1,000,000, have issued a statement protesting against the attempt of Germany to make it appear that Lithuania wants to be an appanage of the Teutonic Empires*].

²² Mr. Roosevelt's Terms, *The Times*, 1918 m. rugsėjo 7 d. [*Lithuania, Livonia and Finland must be guaranteed their freedom, and no part of the ancient Empire of Russia left under the German yoke*].

²³ Lithuanians Fighting Poles, *The Times*, 1920 m. liepos 16 d. [*Reports which have reached London from a Lithuanian source state that fighting has taken place between the Lithuanian and the Poles*].

sybė. „The Times“ pranešė ir apie diplomatinių santykių tarp Lietuvos ir Lenkijos nutrūkimą bei Ambasadorių konferencijos sprendimą Vilniaus kraštą priskirti Lenkijai. Tačiau toks sprendimas problemos neišsprendė ir lietuvių nenuramino. Laikraštyje atsispindėjo tvirta Lietuvos pozicija Vilniaus klausimu.

Laikraštis informavo ir apie demarkacinius pažeidimus, ir apie keletą kartų vykusias Lietuvos-Lenkijos derybas. Viena iš priežasčių, kodėl laikraštis daug dėmesio skyrė komplikuotiems Lietuvos ir Lenkijos santykiams, galėjo būti „The Times“ cituotas oficialaus rusų vyriausybės laikraščio „Izvestija“ teiginys, kad *lietuvių-lenkų siena išlieka lizdu, kur „prasisiks“ kitas Europos karas*²⁴.

Įvykių Klaipėdos krašte pateikimas

1923 m. sausio 16 d. „The Times“ informavo apie Klaipėdos krašto užgrobimą. Publikacijoje rašoma: *Iš Kauno pranešama, kad Lietuvos Ministras Pirmininkas <...> paneigė bet kokią Vyriausybės prisidėjimą prie sukilimo*²⁵. Šalia šio teiginio „The Times“ rašo: *Kitoje telegramoje teigiama, kad praėjusių naktį Kaune įvyko susitikimas dėl Klaipėdos aneksijos prie Lietuvos*²⁶. Taigi laikraštyje atsiranda priešprieša, stengiamasi atskleisti skirtingas nuomones, oficiali iš Lietuvos gauta informacija lyginama su kitų šaltinių žiniomis.

Vėlesnėse publikacijose pranešama apie Ambasadorių konferencijos sprendimą priskirti Klaipėdos krašto valdymą Lietuvai. „The Times“ atkreipė dėmesį ir į Lietuvos santykius su Vokietija. Šių valstybių bendravimas buvo sklandus iki Adolfo Hitlerio užsienio politikos įgyvendinimo. 1939 m. informuota, kad Vokietija esą įteikė Lietuvai ultimatumą²⁷ dėl Klaipėdos krašto²⁸.

²⁴ Lithuania and Poland, *The Times*, 1927 m. gruodžio 17 d. [*the Polish-Lithuanian frontier remains a “nest where a new European war is hatching”*].

²⁵ Memel Occupied, *The Times*, 1923 m. sausio 16 d. [*It is reported from Kovno that the Lithuanian Prime Minister <...> denied that the Government had taken any part in the insurgent movement*].

²⁶ Memel Occupied, *The Times*, 1923 m. sausio 16 d. [*Another telegram states that a meeting in favour of annexation of Memel to Lithuania was held in Kovno last night*].

²⁷ Kaip žinome, tokio dokumento nebuvo – tik reikalavimas, perduotai Lietuvai per užsienio reikalų ministrą.

²⁸ Memel for Germany, *The Times*, 1939 m. kovo 22 d. [*The Lithuanian Government decided to-night to cede Memel to the Reich*]

Vidaus reikalų apžvalga

„The Times“ informuodavo skaitytojus ir apie Lietuvos vidaus reikalus: ministrų kabineto krizes, Prezidento rinkimus, Lietuvos banko įsteigimą, lito įvedimą, nepriklausomybės metinių minėjimus, konstitucinius pakeitimus, t.t. Laikraštyje buvo išspausdinti trumpi pranešimai apie Jono Basanavičiaus, Jono Jablonskio, Maironio veiklą ir mirtį, lakūnų Dariaus ir Girėno žūtį. Taigi nepriklausomybės metais „The Times“ aprašė ne tik esminius tarptautinės politikos sprendimus, bet skyrė dėmesio ir svarbiems Lietuvos vidaus įvykiams.

Apie 1926 m. įvykdytą valstybės perversmą daug publikacijų laikraštyje nepasirodė. 1926 m. gruodžio 18 d. „The Times“ išspausdino informaciją apie neramumus Lietuvoje, areštuotą šalies Prezidentą Kazį Grinių ir valdžią užgrobusį Antaną Smetoną. 1926 m. gruodžio 20 d. ir 23 d. publikacijose „The Times“ pranešė, kad perversmas Lietuvoje buvo sėkmingas, tačiau vis dar galioja karo įstatymas, tvarkai palaikyti reikalinga kariuomenė, varžoma spaudos laisvė.

Antrojo pasaulinio karo išvakarės

1939 m. vasario 6 d. „The Times“ laikraštyje buvo išspausdinta žinia apie Lietuvos neutraliteto²⁹ paskelbimą. 1939 m. rugpjūtį pasirodė žinia apie Vokietijos ir Sovietų Sąjungos pasirašytą Nepuolimo paktą, o rugsėjį laikraštis aprašė prasidėjusias Lenkijos dalybas. 1939 m. spalio 11 d. „The Times“ pranešė: *Patikima informacija iš Kauno skelbia, kad Lietuva nusprendė priimti Maskvos sienų nustatymo pasiūlymą, kuriuo Lietuvai suteikiama ruožas teritorijos. <...> Į jį įeina Vilnius ir Švenčionys, su sąlyga dislokuoti sovietų kariuomenę Vilniuje*³⁰. 1939 m. spalio 12 d. publikacijoje, atsiųstoje iš Maskvos, informuojama, kad *Lietuvos ir Sovietų Sąjungos sutartis, perleidžianti Vilniaus kraštą Lietuvai, prasideda teiginiu, patvirtinančiu valstybės*

²⁹ Kasparavičius, Algimantas. Lietuva 1938 – 1939 m. Neutraliteto iliuzijos. Baltos lankos, 2010. – 300 p.

³⁰ Red Gold for Berlin, *The Times*, 1939 m. spalio 11 d. [According to good information from Kaunas, Lithuania has decided to accept Moscow's frontier proposals, which gave Lithuania a strip of territory. <...> This would include Vilna and Swieciany, with the reservation of garrison rights for the Soviet Government at Vilna].

nepriklausomybės pripažinimą ir nesikišimą į vidaus reikalus³¹. Tačiau po pusmečio, 1940 m. birželio 15 d., Raudonoji armija okupavo Lietuvą.

4 lentelė. Svarbiausių Lietuvos istorijos įvykių paminėjimas „The Times“ laikraštyje 1918–1940

ĮVYKIS	PAMINĖ- TAS	NEPAMI- NĖTAS
Vokietija pripažįsta Lietuvos nepriklausomybę (1918)	X	
Kovos su Raudonąja armija (1918–1919)	X	
Kovos su bermontininkais (1919)	X	
Kovos su Lenkijos kariuomene/legionieriais (1919–1920)	X	
Išrinktas pirmasis Lietuvos prezidentas A.Smetona (1919)	X	
Steigiamasis Seimas pradėjo darbą (1920)*		X
Vilnių okupuoja Želigovskio daliniai (1920)	X	
Pasirašyta Lietuvos ir Sovietų Rusijos taikos sutartis (1920)	X	
Lietuva priimta į Tautų Sąjungą (1921)	X	
Lenkija patvirtino Vilniaus krašto prisijungimą (1922)	X	
Konstitucijos priėmimas (1922)		X
Įvestas litas (1922)	X	
Rinkimai į I Seimą (1922)		X
Prezidentu išrinktas Aleksandras Stulginskis (1922)	X	
Klaipėdos sukilimas (1923)	X	
Ambasadorių konferencija nustatė Lietuvos-Lenkijos sieną (1923)	X	
Rinkimai į II Seimą (1923)		X

³¹ The Terms for Lithuania, *The Times*, 1939 m. spalio 12 d. [A Reuter telegram from Moscow states that the treaty concluded on tuesday night between the Soviet Union and Lithuania on the transfer of the city of Vilna region to Lithuania opens with a declaration that it is based on the recognition of independent State existence and non-intervention in the internal affairs of the other party].

Klaipėdos kraštas pripažintas Lietuvai (1924)	X	
Rinkimai į III Seimą (1926)		X
Prezidentu išrinktas Kazys Grinius (1926)		X
Pasirašyta Nepuolimo sutartis su Sovietų Sąjunga (1926)	X	
Tautininkų perversmas. Prezidentu tampa Antanas Smetona (1926)	X	
Konstitucijos priėmimas (1928)		X
Pasirašyta sutartis su Vokietija dėl sienų (1928)	X	
S.Dariaus ir S.Girėno skrydis per Atlantą (1933)	X	
Lenkijos ultimatumas Lietuvai (1938)	X	
Vokietijos ultimatumas Lietuvai (1939)	X	
Hitlerio apsilankymas aneksuotoje Klaipėdoje (1939)	X	
Molotovo – Ribentropo paktas ir Baltijos šalys (1939)	X	
Vokietijos – Rusijos sienų ir draugystės sutartis (1939)	X	
Savitarpio pagalbos sutartis su Sovietų Sąjunga (1939)	X	
SSRS ultimatumas ir Lietuvos okupacija (1940)	X	
<i>*Posėdyje dalyvavo JK oficialus atstovas – atašė pulk. R.B. Ward</i>		

Apibendrinant „The Times“ teiktas žinias apie Lietuvą 1918–1940 m., teigtina, jog laikraštis informavo apie daugumą reikšmingų nepriklausomos Lietuvos įvykių, mažiau dėmesio skirdamas vidaus reikalams, išsamiu analizuodamas šalies tarptautinius santykius (žr. 4 lentelę). Lietuva suvokta kaip atskiras politinis vienetas. Publikacijose atsiskleidžia valstybės savarankiškos politinės ambicijos. Nors sunkiai iškovota nepriklausomybe Lietuva džiaugėsi tik 2 dešimtmečius, vienas svarbiausių šio laikotarpio laimėjimų buvo lietuvių tautos iširtvinimas tarp pasaulio tautų. Tai liudija ir „The Times“ publikuota informacija.

Įtakos naujam požiūriui apie Lietuvą turėjo nauji informacijos šaltiniai, aktyvi Lietuvos vyriausybės informacinė politika. Reikia pabrėžti, kad nuo 1919 m. sausio mėn. Lietuvos vyriausybė išplėtojo informacijos, skirtos užsieniui, sklaidą; iš pradžių tai buvo Vyriausybės spaudos biuro

pareiga, o 1920 m. ši funkcija atiteko įsteigtai Užsienio reikalų ministerijos Lietuvos telegramų agentūrai,³² kurios pranešimai apie Lietuvą buvo skirti užsienio žiniasklaidai – ją gaudavo ir “The Times”. Apskritai daugiausia naujienų apie Lietuvą „The Times“ redakcija gaudavo iš Rygos (o ne Varšuvos, kaip ATR ir Rusijos imperijos laikotarpiais). Tuo tarpu lietuvių diplomatai, pradėję rūpintis komunikacija su užsienio šalimis, siūsdavo „The Times“ redaktoriui laiškus, aiškindami šalies problemas ir poziciją. Atsirado polemika. Taigi Lietuvoje užsienio informacijos reikšmė buvo gerai suprasta. Skirtingų Lietuvos interesų atspindėjimas spaudoje galėjo turėti įtakos ir šalies politiniams laimėjimams, Nepriklausomybės pripažinimui.

Lietuvos įvykiai „The Times“ laikraštyje 1940–1985 metais

Informacijos pateikimas

Nuo Lietuvos okupacijos 1940 m. iki 1985 m. (paskutiniai „The Times“ paviešintų archyvų metai) laikraštyje „The Times“ Lietuvos vardas buvo išspausdintas 625 kartus. Lyginant okupacijos laikotarpį su nepriklausomybės metais, per beveik dvigubai ilgesnį laiką Lietuvos vardas paminėtas penkis kartus mažiau. Tai – okupacinės valdžios uždarytų komunikacijos kanalų pasekmė. Nors Vakarų šalys ir nepripažino Lietuvos inkorporacijos į Sovietų Sąjungą, tačiau nutrūkę informacijos saitai neleido gauti žinių apie įvykius Lietuvoje ir taip po truputį trynė vakariečių žinias apie šią valstybę.

Dauguma 1940–1985 m. pasirodžiusių publikacijų, kuriose minimas Lietuvos vardas, buvo vidutinės apimties rašiniai apie okupaciją. Mažai informacijos apie Lietuvos vidaus gyvenimą ir tautos siekius pasiekdavo Vakarų šalis, todėl dažniausiai buvo prisimenama Lietuvos inkorporacija į Sovietų Sąjungą 1940 m. Kalbant apie informacijos šaltinius, daugiausiai žinių apie Baltijos valstybių gyvenimą Sovietų Sąjungoje buvo gaunama iš Stokholmo ir iš Maskvos. Nors, kaip nurodo „The Times“, laikraštis abiejuose miestuose turėjo savo korespondentus, tačiau Lietuvos inkorporaciją į SSRS jie aprašė skirtingai. Informacijoje iš Stokholmo

³² Vaišnys Andrius. Spaudos ir valstybės santykiai 1918 – 1940. Vilnius, 1999, II leid.

Lietuvos okupacija buvo labiau akcentuojama kaip grobikiškas poelgis, o tuo tarpu Maskvos korespondentas Lietuvos prijungimą prie SSRS vertino kaip savanorišką šalies politinį žingsnį. Pavyzdžiui, 1940 m. birželio 17 d. *specialusis* laikraščio korespondentas Stokholme informavo, jog *per savaitgalį sovietų kariai įvykdė Lietuvos okupaciją*³³. Tuo tarpu korespondentas iš Maskvos 1940 m. rugpjūčio 8 d. pranešė: *Latvija, Lietuva ir Estija po 20 metų pertraukos grįžo į Rusiją kaip sudėtinės Sovietų Sąjungos respublikos*³⁴. Šis atvejis rodo, kokios įtakos įvykių suvokimui gali daryti skirtingi informacijos šaltiniai.

Vertinant informacijos šaltinius, laikraštyje „The Times“ pastebima ir Lietuvos pagrindžio spaudos įtaka. Keliose publikacijose, aprašančiose Lietuvos gyvenimą, informaciniu šaltiniu buvo nurodomas pagrindžio leidinys „Aušra“³⁵. Nors pagrindžio spaudos žiniomis nebuvo remiamasi dažnai, tačiau ir šios kelios publikacijos patvirtina sovietų valdžiai nepaklusnios spaudos vertę – ne tik sava tauta, bet ir Vakarų gyventojai gavo prieštarų žinių apie padėtį Lietuvoje.

Nuo maždaug 8 dešimtmečio naujienų pateikimas „The Times“ laikraštyje kito: prie dalies publikacijų pradėti nurodyti autorių vardai (pavyzdžiui, David Bonavia; Cardine Moorehead; t.t.); taisyklingesnė lietuviškų vardų bei vietovardžių rašyba (pavyzdžiui, *Kaunas* (ne *Kovno* ar *Kowno*); *Vilnius* (ne *Vilna* ar *Wilna*); *Stulginskis* (ne *Stulginski*), t.t.); publikacijoms suteikiami informatyvūs pavadinimai (pavyzdžiui, *Baltijos valstybės jungiasi prie Rusijos; Klaipėdą užėmė rusai; Bažnyčios ir tautos padėtis Lietuvoje*; t.t.). Informaciją „The Times“ publikuodavo vis greičiau – žinia laikraštyje pasirodydavo kitą dieną po įvykio.

Turinio apžvalga

1940 m. birželio 14 d. Lietuvai buvo išeiktas Rusijos ultimatumas, o jau birželio 15 d. į Lietuvos teritoriją įžengė 150 tūkst. sovietų armijos

³³ Russia Occupies Lithuania. Ultimatum Accepted, *The Times*, 1940 m. birželio 17 d. [During the week-end Soviet troops effected the occupation of Lithuania].

³⁴ Soviet Hold on the Baltics, *The Times*, 1940 m. rugpjūčio 8 d. [After an interlude of 20 years, Latvia, Lithuania, and Estonia have now returned to Russia as constituent Republics of the Soviet Union].

³⁵ Lietuvos pagrindžio periodinis leidinys, ėjęs 1975-1988 m. Įsteigė kunigas Sigitas Tamkevičius. Buvo perspausdinamas JAV.

karių. Po dviejų dienų „The Times“ išspausdino korespondenciją pavadinimu *Rusija okupuoja Lietuvą. Ultimatumas priimtas*³⁶. Žinia, kad sovietų kariai įvykdė Lietuvos okupaciją, buvo gauta iš laikraščio korespondento Stokholme. Kitos dienos numeryje „The Times“ pranešė apie naujai suformuotą Vyriausybę Lietuvoje bei Latvijos ir Estijos okupaciją.

Šalies užgrobimas 1940 m. „The Times“ laikraštyje daugumoje publikacijų buvo vertinamas kaip Lietuvos teisių pažeidimas. Lietuvos situacija laikraštyje pradėta dažniau lyginti su Latvijos bei Estijos padėtimi ir vartojamas terminas *Baltijos valstybės* (pavyzdžiui, *Estija, Latvija ir Lietuva „patalpino save žemėlapyje“*. *Jie įgijo savigarbą ir laimėjo kitų pagarbą. Jie įtvirtino savo kalbų ir raštų pripažinimą ir to neturėtų sumenkinti naujas režimas. Staigus sprendimas vienyti su Rusija vienbalsiai ir tuo pačiu metu priimtas trijose šalyse, yra akivaizdus Maskvos įsakymas, neleidžiantis prieštarauti*³⁷).

Prasidėjus kariniams veiksams tarp Vokietijos ir Rusijos, Baltijos šalys tapo jų kovos lauku. Laikraštis „The Times“ aprašė kariuomenių manevrus, mūšius, Lietuvos įjungimą į Ostlandą, griežtą Vokietijos valdžios režimą. Nuo 1944 m. vasaros „The Times“ straipsniai liudijo augantį Rusijos kariuomenės pranašumą, o 1945 m. sausio 29 d. publikacijoje *Rusai užėmė Klaipėdą* pranešama, kad *naktį įvykdytas Klaipėdos užėmimas reiškia, jog rusai baigė Lietuvos išvadavimą*³⁸. Baigiantis Antrajam pasauliniam karui, „The Times“ pranešė, kad *Sovietų Sąjunga igyja per 20 mln. naujų gyventojų*³⁹. Į šį skaičių buvo įskaičiuoti ir Lietuvos gyventojai.

Po Vokietijos kapituliacijos žinių apie Lietuvos gyvenimą pasirody-

³⁶ Russia Occupies Lithuania. Ultimatum Accepted, *The Times*, 1940 m. birželio 17 d.

³⁷ Russia on the Baltic, *The Times*, 1940 m. liepos 25 d. [*Estonia, Latvia, and Lithuania have “put themselves on the map”. They have gained self-respect and won the respect of others. They have secured the recognition for their languages, and literatures which should not be impaired under the new regime. The sudden decision for reunion with Russia unanimously and simultaneously taken in the three countries, was clearly the result of peremptory prompting from Moscow*].

³⁸ Memel Captured by the Russians, *The Times*, 1945 m. sausio 29 d. [*By the capture of the Baltic port of Memel which was announced last night, the Russians have completed the liberation of Lithuania*].

³⁹ Changed Map of Europe, *The Times*, 1945 m. liepos 18 d. [*the Soviet Union gains over 20,000,000 new citizens*].

davo nedaug – tarsi Sovietų gniaužtuose stipriai laikoma tauta nutiltų. Šalies vardas buvo spausdinamas tarptautinių santykių analizės kontekste, karo veiksmų prisiminimuose ir jų pasekmių vertinimuose, prekybos santykių aptarime. Kartas nuo karto pasirodydavo publikacijos, primenančios grubius Sovietų Sąjungos veiksmus ir Baltijos valstybių okupaciją. Tačiau žinių apie Lietuvos vidaus gyvenimą „The Times“ beveik nespausdino (priešingai nei nepriklausomos Lietuvos egzistavimo metais). 1949 m. vasario 23 d. laikraštis pripažino, jog *nuo tada, kai Raudonoji armija okupavo Baltijos valstybes, jos tapo izoliuotos nuo Vakarų labiau nei bet kokia kita šalis, esanti sovietų įtakoje. <...> Šiose šalyse nėra užsienio diplomatų ar konsulų, jų gyventojams neleidžiama keliauti į Vakarus, o Vakarų gyventojams neleidžiama patekti į jas – Rusija jas traktuoja Sovietų Sąjungos dalimi*⁴⁰. Publikacijoje taip pat minima, jog gyventojai yra akylai stebimi *slaptosios policijos, baudžiami ir patiria terorą*. Tai viena iš nedaugelio publikacijų, iliustruojančių lietuvių tautos gyvenimą už geležinės uždangos.

Kartais „The Times“ tapdavo polemikos lauku, kuriame reikėsi skirtingos nuomonės apie Sovietų Sąjungos veiksmus ir Baltijos valstybių situaciją. Viena aiškesnių polemikos apraiškų yra 1946 m. birželio mėnesį spausdinti „The Times“ redaktoriui siųsti laišakai, pavadinimu *Rusija ir Vakarai*. Birželio 1 d. buvo išspausdintas Paul Vinterton vardu pasirašytas laiškas: *Pažvelkite dabar į Rusiją. Nuo 1939 m. ji įjungė į Sovietų Sąjungą daugiau nei devynias šalis. <...> Tik keli karai istorijoje baigėsi didesniais teritoriniais laimėjimais*⁴¹. Laiške autorius išvardijo Rusijos užgrobtas žemes, paminėdamas tarp jų ir Lietuvos vardą. Po keturių dienų, birželio 5 d., pasirodė šioms mintims oponuojantis F.F. Seeley laiškas: *Aš manau, kad ponas Vinterton nepakankamai įvertina skaitytojų atmintį ir bendras žinias,*

⁴⁰ The Baltic States, *The Times*, 1949 m. vasario 23 d. [Since the Red Army reoccupied the Baltic States these have been isolated from the west by an even more impenetrable iron curtain than any other country now under the sway of the Soviets. <...> There are no foreign diplomatic or consular representatives in these countries – Russia claiming them as parts of the Soviet Union – none of their inhabitants is allowed to travel to the west, and no one from the west is allowed to get in].

⁴¹ Russia and the West, *The Times*, 1946 m. birželio 1 d. [Now look at Russia. Since 1939 she has incorporated into the Soviet Union territory from nine countries. <...> Few wars in history have resulted a greater territorial aggrandisement].

pateikdamas jiems vaizdą, taip mažai susijusį su istorija. M.Winterton rašo: „Nuo 1939 m. ji įjungė į Sovietų Sąjungą daugiau nei devynias šalis.“ Bet visi žino, kad išvardintos teritorijos priklausė Rusijai 1917 m., kai Rusija turėjo visą Suomiją, Estiją, Latviją, Lietuvą, Besarabiją ir didžiąją dalį Lenkijos⁴². Birželio 27 d. pasirodė trečias laiškas, pasirašytas E.Aruja vardu: Rusija savo valdas Baltijos šalyse „prarado“ <...> žmonėms, siekusiems nepriklausomybės 1918–20 metų kare. Taigi 1940 m. inkorporacija yra ne kas kitas, kaip suverenių tautų teisės į savivaldą paneigimas. Be to, estai, latviai ir lietuviai ne visada priklausė Rusijai ir taikiai su savo engėjais negyveno⁴³. Nesigilinant į kelis faktinius netikslumus, šiuose laiškuose aiškiai atsiskleidžia skirtingas Lietuvos inkorporacijos vertinimas: vieni skaitytojai smerkė Rusijos grobikiškus okupacinius veiksmus, o kiti teritorijų prisijungimą vertino kaip anksčiau turėtų žemių susigrąžinimą. „The Times“ publikavo skirtingas nuomones; tačiau sudėtinga komentuoti, kas, kokie šaltiniai iš tikrųjų inspiruodavo tokią polemiką.

Informacijos apie Lietuvos įvykius pagyvėjimas pradedamas justu nuo septintojo dešimtmečio. 1971 m. rugpjūčio 3 d. David Bonavia publikacijoje *Silpnėsnė komunizmo žymė Lietuvoje* informavo apie Lietuvos gyvenimą ir lygino jį su kitomis Baltijos tautomis. Autorius aprašė augantį lietuvių tautos religingumą, kalbos saugojimą, užsienio lietuvių kovą už tėvynės laisvę. Publikacijos autorius išskiria Lietuvą kaip mažiau rusinimo politikos paveiktą šalį, tačiau pabrėžia, jog reikėtų didelio naivumo, norint vadinti Lietuvą suverenia šalimi, kaip ją vadina propaganda⁴⁴. „The

⁴² Russia and the West, *The Times*, 1946 m. birželio 5 d. [I feel Mr Winterton seriously underestimates the memory and general knowledge of your readers in presenting them with a picture which bears so little relation to history. M.Winterton writes: “Since 1939 she has incorporated into the Soviet Union territory from wine countries.” But everyone knows that the territories cited nearly all belonged to Russia in 1917, when Russia included the whole of Finland, Estonia, Latvia, Lithuania, Bessarabia, and the greater part of Poland].

⁴³ Russia and the West, *The Times*, 1946 m. birželio 27 d. [Russia “lost” her possession of the Baltic States <...> to the people seeking their independence in the war of 1918-20. Thus the incorporation of 1940 was nothing less than the denial to already sovereign peoples of their right to self-government. Furthermore, Estonians, Latvians, and Lithuanians have not always been in Russian bondage, nor have they lived at peace with their oppressors].

⁴⁴ Lithuania’s Blander Brand of Communism, *The Times*, 1971 m. rugpjūčio 3 d. [it would require great naivety to see Lithuania as the sovereign state the propaganda claims it to be].

Times“ aprašė ir religijos padėtį Lietuvoje: paminėtas 1972 m. Lietuvos katalikų pareiškimas Jungtinių Tautų bei Sovietų komunistų partijos vadovams, kuriame skundžiamasi dėl religinio persekiojimo; išspausdintas Popiežiaus skatinimas, suteikti religinę laisvę Lietuvos gyventojams; atskleidžiama, jog Katalikų bažnyčia Lietuvoje siejama su nacionalinėmis ambicijomis; pateikiama pavyzdžių, kaip sovietų valdžia susidoroja su nepriklausomybę skatinančiais kunigais.

1972 m. gegužės 22 d. laikraštis informavo apie jaunimo protestus Kaune po Romo Kalantos susideginimo: *Šiandien šaltinis iš Kauno pranešė, kad tūkstančiai jaunų žmonių, skanduodami „Laisvė Lietuvai“ kovojo su policija ir kariais, susideginusio politinio protestuotojo atminimui. <...> Problemos prasidėjo gegužės 14 d., kai Romas Kalanta <...> apsipylė benzinu, įžiebė degtuką ir po 12 val. mirė ligoninėje. „Jis tai padarė dėl politinių priežasčių“, – teigė šaltinis⁴⁵. Po kelių dienų „The Times“ išspausdino publikaciją *Demonstracijos Lietuvoje priskiriamos „chuliganams“*, kurioje pateikiamas sovietų atstovo pasisakymas dėl neramumų Lietuvoje. Šio atstovo teigimu, dauguma protestuotojų buvo *pasileidėliai ir vagys*, R. Kalantos susideginimas neturėjo jokių sąsajų su politika, o vėlesni psichiatrų komisijos tyrimai patvirtino, kad esą vyras sirgo psichine liga. Ši informacija publikacijoje buvo gretinama su anksčiau spausdintomis žiniomis iš Kauno.*

„The Times“ skaitytojai buvo informuojami ir apie pagrindžio spaudą Sovietų Sąjungoje. 1972 m. vasario 4 d. publikacijoje *KGB nepavyksta sustabdyti pagrindžio žurnalo publikavimo* informavo, kad politiniai disidentai leidžia slaptus leidinius, valdžia nori bet kokia kaina jų leidimą sustabdyti, tačiau *KGB nežino, kaip įgyvendinti partijos norus, neatkreipiant daugiau dėmesio į disidentus ir jų siekius⁴⁶*. Iš lietuviškų pagrindžio leidi-

⁴⁵ Youth Death Stars Lithuanian Riot, *The Times*, 1972 m. gegužės 22 d. [*Thousands of youths chanting “Freedom for Lithuania” battled with police and troops for two days in Kaunas last week in sympathy with a political protester who set himself on fire and burnt to death, sources in Kaunas said today. <...> The problems begun on May 14 when Roman Talanta <...> poured petrol over his body, stuck a match and died 12 hours later in a hospital. “He did it for political reasons”, the sources said*].

⁴⁶ KGB fails to stop publication of underground journal, *The Times*, 1972 m. vasario 4 d. [*the KGB appears to be uncertain how best to carry out the party’s wishes without attracting still more publicity to the dissidents and their cause*].

nių „The Times“ laikraštyje buvo paminėta „Lietuvos katalikų bažnyčios kronika“ ir „Aušra“.

5 lentelė. Lietuvos įvykių paminėjimas „The Times“ laikraštyje 1940–1985

ĮVYKIS	PAMI- NĖTAS	NEPAMI- NĖTAS
<i>Liaudies</i> Seimo rinkimai (1940)	X	
Lietuva oficialiai įjungta į SSRS (1940)	X	
«Priimta» sovietinė konstitucija (1940)		X
Vokietijos kariuomenė puola Sovietų Sąjungą, įsiveržia į Lietuvos teritoriją (1941)	X	
Birželio sukilimas (1941)	X	
J.Ambrazevičiaus vyriausybės veikla (1941)	X	
Lietuvos įjungimas į Ostlandą (1941)	X	
Įkurtas Vyriausiasis Lietuvos išlaisvinimo komitetas (1943)		X
Sovietų armija išveja vokiečių kariuomenę (1944–1945)	X	
Partizaninis judėjimas («karas po karo»), trėmimas (1944–1953)		X
Pinigų reforma (1947)		X
Kolektyvizacija (1948)	X	
Disidentinis judėjimas (1953–1990)	X	
Romo Kalantos susideginimas (1972)	X	

Apibendrinant okupacijos laikotarpį, Lietuvos laimėjimai per dvidešimt nepriklausomybės metų nebuvo pamiršti – šalis buvo matoma kaip atskira tauta, kenčianti grobikiškos valdžios priespaudą. Daugelyje 1940–1985 m. „The Times“ publikacijų Sovietų Sąjungos sprendimas okupuoti Lietuvą buvo vertinamas neigiamai. Tačiau tiesa ta, kad komunikaciniai kanalai tarp Lietuvos bei Vakarų Europos buvo griežtai kontroliuojami sovietinės valdžios ir tai neleido Vakarų valstybėms išsamiau susipažinti su okupuotos Lietuvos vidaus gyvenimu bei politiniais tautos siekiais (žr. 5 lentelę). Informacijos kontrolė ir propagandos skleidimas buvo vieni stipriausių sovietų valdžios ginklų, naudoti užgrobtoms valstybėms išlaikyti, kai Lietuva tapo beteise, uždara sovietinės sistemos dalimi. Neprasiskverbė į laikraštį informacija ir iš Vyriausybės šaltinių (įskaitant žvalgy-

ba), kurie negalėjo nežinoti apie vykstantį lietuvių tautos genocidą. Taigi mažai žinių apie lietuvių tautos likimą pasiekdavo „The Times“ redakcija, o apie ką žiniasklaida neinformuoja – apie tai... visuomenė negalvoja.

Išvados

1. Jungtinės Karalystės laikraščio „The Times“, informavusio apie daug svarbių Lietuvos įvykių per pastaruosius 200 metų, turiniui poveikį darė įtakingiausi politiniai informacijos šaltiniai, menkai susiję tiesiogiai su Lietuvos vidaus gyvenimu. Tai sudarė prielaidų manipuluoti informacija, interpretuojant faktus pagal netiesioginio šaltinio pateikimą.
2. „The Times“ publikacijose atsiskleidžia politinių jėgų siekis daryti įtaką viešajai nuomonei apie regioną, kuriame yra Lietuva, įvertinant žiniasklaidos priemonę kaip svarų politinės komunikacijos veiksnį, bet ignoruojant Lietuvos vidaus realijas, neieškant tiesioginio šaltinio informacijai patvirtinti (patikrinti).
3. „The Times“ publikacijų tyrimas patvirtina komunikacinės infrastruktūros sąsajas su politine šalies santvarka. Informacijos mainams tarp Lietuvos ir Vakarų Europos valstybių (informacijos turiniui ir sklaidos intensyvumui) įtaką darė išorinės politinės aplinkybės.
4. ATR gyvavimo laikotarpiu laikraštyje „The Times“ Lietuva nebuvo suvokiama kaip lygiavertis Lenkijos partneris. Lietuvos vardas buvo naudojamas kaip didžiausios Lenkijos žemės pavadinimas. Tam įtaką galėjo daryti geriau išplėtoti Lenkijos atstovų ryšiai su Vakarų Europos valstybėmis (daugiausiai naujienų Vakarų Europą pasiekdavo iš Varšuvos). Lenkijos atstovai turėjo galimybę formuoti jiems palankų Lietuvos įvaizdį.
5. Lietuvai esant Rusijos imperijos sudėtyje, lietuvių tauta tapatinta su lenkais ir jų politiniais siekiais. Skirtingi Lietuvos politiniai interesai nebuvo pastebimi. Šiuo laikotarpiu laikraštyje „The Times“ Lietuvos vardas dažniausiai buvo minimas kaip teritorijos pavadinimas kitų valstybių santykių analizės kontekste.
6. Atkūrus nepriklausomybę 1918 m., ir „The Times“ laikraštyje šalis pasiekė atskiro politinio subjekto pripažinimą: lietuviai suvokti kaip savarankiška tauta, Lietuvos politiniai siekiai atskirti nuo Lenkijos.

Tam poveikio turėjo 1919 m. pradėta plėtoti Lietuvos vyriausybės informacinė politika ir komunikacija su Vakarų valstybėmis bei pasikeitę informacijos šaltiniai (daugiausiai žinių apie Lietuvos įvykius „The Times“ gaudavo iš Rygos miesto).

7. Sovietinės okupacijos laikotarpiu valdžiai uždarius komunikacinius kanalus, informacijos apie Lietuvos gyvenimą „The Times“ laikraštyje pasirodė mažai. Situacija pradėjo keistis tik sovietiniam režimui laisvėjant (XX a. septintą–aštuntą dešimtmečius).
8. Lietuvos įvykių „The Times“ laikraštyje tyrimas patvirtina skaitmeninio kultūros paveldo teikiamą naudą. Internetu prieinamas elektroninis „The Times“ archyvas suteikė galimybę atlikti Jungtinės Karalystės laikraščio tyrimą, nepaisant vietos ir laiko skirtumų, leido tirti originalias ir tikslias publikacijas (ne jų kopijas). Skaitmeniniai „The Times“ archyvai gali būti geras paveldo komunikacijos pavyzdys.
9. „The Times“ tyrimo atvejis rodo, kokia svarbi Lietuvai atvira ir sutelkta informacinė politika.

Literatūra

1. BIELINIS, Lauras. *Visuomenė, valdžia ir žiniasklaida: prieštaringa komunikacinė simbiozė*. Vilnius: Eugrimas, 2005. 127 p.
2. CURRAN, James; GUREVITCH, Michael. *Mass Media and Society*. 3rd ed. London: Arnold, 2000. 408 p.
3. CURRAN, James; SEATON Jean. *Power without responsibility: The Press, Broadcasting and New Media in Britain*. 6th ed. London: Routledge, 2003. 444 p.
4. DAVIES, Norman. *Dievo žaistas: Lenkijos istorija*. 1 t. Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2008. 639 p.
5. EVANS, Harold. *Good Times, Bad Times*. London: Atheneum, 1984. 400 p.
6. FRANZOSI, Roberto. *The Press as a Source of Socio-Historical Data: Issues in the Methodology of Data Collection from Newspapers*. Madison: ProQuest Information and Learning Company, 1987. 12 p.
7. GRABER, A. Doris. *Mass Media and American Politics*. 4th ed. Washington: CQ Press. 1993. 448 p.
8. GRABER, A. Doris. *Media Power in Politics*. 3rd ed. Washington: CQ Press. 1994. 439 p.

9. GRYCZ, Czeslaw Jan. *Digitising Rare Books and Manuscripts*. Iš McDONALD, Lindsay. *Digital Heritage: Applying Digital Imaging to Cultural Heritage*. Oxford: Elsevier Ltd., 2006. 584 p.
10. KIAUPA, Zigmantas. *Lietuvos valstybės istorija*. Vilnius: Baltų lankų leidykla, 2006. 311 p.
11. LILLEKER, Darren G. *Key Concepts in Political Communication*. London: Sage Publications, 2006. 209.
12. LIPPMAN, Walter. *Public Opinion*. USA: BN Publishing, 2007. 127 p.
13. MALEK, Abbas. *News Media and Foreign relations: a Multifaceted Perspective*. New Jersey: Ablex Publishing Corporation, 1997. 268 p.
14. McCUE, Jim. *A database for old Time's sake* [interaktyvus]. [London]: Gale, 2003. [žiūrėta 2008 m. gruodžio 15 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.galeuk.com/times/timesarticle.pdf>.>
15. MACNEIL, Heather. *Trusting Records. Legal, Historical, and Diplomatic Perspectives*. Dordrecht, Boston, London: Kluwer Academic Publishers, 2000. 163 p.
16. MERRILL, John C. *Global Journalism. Survey of International Communication*. 2nd ed. New York, London: Longman Publishing Group, 1991. 401 p.
17. NEGRINE, Ralph. *Politics and the Mass Media in Britain*. 2nd ed. London, New York: Routledge, 1996. 235 p.
18. NEWS INTERNATIONAL LIMITED. *News International FactFiles*. London: News International Limited, 2004. 53 p.
19. PRAILL, Alex. *The Media in Britain*. London: Foreign & Commonwealth Office, 1994. 35 p.
20. ROWELL, S.C. *Distant Friends Draw Night: the Realms of Great Britain and Lithuania*. Vilnius: Lietuvos istorijos instituto leidykla, 2006. 37 p.
21. *The Digital Archive of "The Times"* [interaktyvus]. [London]: 1785-1985 [žiūrėta 2009 m. balandžio 10 d.]. Prieiga per internetą: <<http://archive.timesonline.co.uk/tol/archive/>>
22. TIDIKIS, Rimantas. *Socialinių mokslų tyrimų metodologija*. Vilnius: Lietuvos teisės universiteto leidybos centras, 2003. 626 p.
23. WIMMER, Roger; DOMINICK, Joseph. *Mass Media Research: An Introduction*. 4th ed. Belmont: Wadsworth, 1994. 497 p.

Įteikta 2009-07-13

Lithuania in “The Times”

Ramunė Rubinaitė

Summary

In 2003 the national British newspaper “The Times” unclosed its digital archive (1785-1985 editions). This archive contains more than four thousand of publications where Lithuania’s name is mentioned. Extensive digital archive offers an opportunity to undertake a study of Lithuania’s representation in “The Times”.

The most important Lithuanian historical events were presented in this British newspaper in 1785-1985. More attention was paid to the international relations, meanwhile internal affairs of Lithuania did not catch that much attention. The information sources played a crucial role for the interpretation of Lithuanian events in “The Times”. This newspaper was used as a tool of political communication in order to shape favourable public opinion. Clashes of different interests were revealed in this study. The influence of “The Times” was understood and used by different political powers.

During the period of the Polish-Lithuanian Union (1569-1795) Lithuania was not recognised as an equal partner of the confederation. Lithuania was understood as a giant territory of Poland. This perception did not change apparently after Lithuania’s incorporation into the Russian Empire (1795). The better developed communication between Poland and Western Europe could influence this perception. The attitude started to change when Lithuania achieved its independence in 1918. Lithuanian officials and representatives established a direct communication with the Western Europe and little by little Lithuania became acknowledged as a state and as a nation. Its political ambitions were no longer identified with the Polish ones. However, after the annexation of the Soviet Union in 1940, communication channels were closed and information did not circulate freely. “The Times” could not get fresh news about the situation in Lithuania and the portrait of the country was vanishing in this newspaper.